

HİTİT KRALI I. ŞUPPİLULIUMA'NIN DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME I (SURIYE VE MISIR)

AN EVALUATION ON THE FOREIGN POLICY OF THE HITTITE KING ŞUPPILULIUMA I (SYRIA AND EGYPT)

Alpaslan CEYLAN*

*Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 23/12/2019 Düzeltme/Revised: 24/12/2019
Kabul/Accepted: 27/12/2019*

ÖZ

Tuthaliya'dan sonra Hitit tahtına çıkan I. Şuppiluliuma, babası döneminde yapmış olduğu kahramanlıklarla ön plana çıkmıştır. Çalkantılı bir süreçte Hitit tahtına çıkan kral, ülkesinde huzuru sağlamış ve devletini imparatorluğa çevirmiştir. İyi bir savaşçı kimliğine sahip olan kralın mükemmel bir diplomat olduğunu yapmış olduğu icraatlarından anlamaktayız. Şuppiluliuma'nın krallığı döneminde izlemiş olduğu dış politikanın ana merkezini Suriye ve Mısır bölgeleri oluşturmuştur. Bu dönemde önceleri Mısır ile dostane ilişkiler kurulmuşsa da, Şuppiluliuma'nın gerçekleştirmiş olduğu Kuzey Suriye seferleri, bu ilişkinin bozulmasına sebep olmuştur. Mısır ekonomisi için büyük önem arz etmekte olan Kuzey Suriye bölgesine, Şuppiluliuma döneminde üç kez sefer düzenlenmiştir. Başarılı bir şekilde gerçekleştirilen bu seferlerin neticesinde birçok krallık vergiye bağlanmış, birçok kent yağmalanmıştır. Devletin sınırları, büyük ölçüde genişletilmiştir. Kralın izlemiş olduğu Suriye ve Mısır politikasının temelini, ülkenin ekonomik refahının yükseltilmesi çabası oluşturmaktadır. Seferler neticesinde önemli ganimetler elde edilmiştir. Bu dönemde ülkede, ticareti canlandırmak için girişimlerde bulunulmuştur. Kara ve deniz ticareti geliştirilmiş, Suriye'den önemli ürünlerin ülkeye girmesi sağlanmıştır. Ayrıca deniz ticaretini geliştirmek için de Ugarit ve Amurru, ülke topraklarına katılmıştır. Bu çalışmada, Hitit ana kaynakları ve birinci elden kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynakların dışında, konuyla alakalı yazılmış yeni yayınlardan da faydalanılmıştır. Şuppiluliuma'nın dış politikasını incelediğimiz makalelerin ilki olan bu çalışmamızda, takip edilen dış politika çerçevesinde dönemin olayları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, I. Şuppiluliuma, Mısır, Suriye, Dış Politika

EXTENDED SUMMARY

Following a turbulent process upon the death of his father Tudhaliya II, Şuppiluliuma acceded to the Hittite throne by dethroning his brother Young Tudhaliya. Şuppiluliuma was a prince who was also known for his heroism when his father was alive. In a problematic period of the Hittites, Şuppiluliuma ascended the throne. The commanders and administrators, who realized that the Hittite State was undergoing a problematic process, played an important role in the accession of Şuppiluliuma to the throne since they saw his heroism in the period of his father. Şuppiluliuma's first action on the Hittite throne was to take measures regarding his enemies in Anatolia. It is possible to gather the foreign policy of Şuppiluliuma under two titles. The first one is the Anatolia policy and the second one is the Syria and Egypt policy. It is possible to examine the Anatolia policy under several sub-titles. The Syria and Egypt policy of Şuppiluliuma is actually a single title, because there is no direct expedition to Egypt. It is the struggle of the two countries for domination on Syria.

In this study, which is the first one of the article in which we discussed Şuppiluliuma's foreign policy, the Syria and Egypt policy was examined. We understand from the Hittite king's actions that he was an excellent diplomat as well as a good warrior. As well as ensuring the peace of his country, he turned his state into an empire.

* Prof. Dr.; Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum / Türkiye, bceylanerzurum@hotmail.com.

The Hittite king, who passed through the Euphrates, annexed the territories up to Halpa (Aleppo), Mukiš (Central Alalakh), Ugarit, Nuhašše (the field between Euphrates and Aleppo), Kinza (Qadas), Qatna (Tell al-Mishrifeh), Carchemish, Amurru, Washukanni (Urfa Ceylanpınar), Amka/Amga, Lebanese Mountains and Abina (Damascus) during his expeditions to Syria.

The great Hittite king tried to implement the traditions. Acting according to the Hittite traditions, the king formed small kingdoms by giving important regions to his sons. For example, he gave Aleppo and its surrounding to his son Telipinu, Carchemish and its surrounding to his son Piyaššili. Šuppiluliuma also gave importance to his diplomatic marriages.

When we leave what happened in Anatolia aside, for example, he gave away one of his daughters to the Mitanni king Tušratta when he charged him as the vassal king. One of the main duties of the princess who married Tušratta was to provide information to Šuppiluliuma about the important events happening in Mitanni. The Hittite king gave away his daughters to the kings of different states and he also enlarged his dominance area by marrying important ladies from other countries. He married a Babylonian princess whom we know from the Hittite sources. This queen was also influential in foreign policy. The name of the queen, who was mentioned with the title Tawananna next to the name of the king on a seal on one of the correspondences made with the Ras Shamra king Nigmadu II, was read as Malginal.

In Syria, this period was named as the Amarna Age. Amarna, which gave its name to this age, was situated on the territories of Central Egypt and was the new capital of the country. The most important archives of the period were in Amarna. An archive written in the Akkadian language was revealed in the 19th century. This archive shedding light on the history of the region contained all international correspondences regarding the Near East, Anatolia and Cyprus. The archives of Amarna have significant importance for the history of Hittites. For example, we see from the documents in these archives that Šuppiluliuma did not lose Syria with the strategy he applied to the expansionist policy of Egypt.

Šuppiluliuma removed many large and small vassal states, especially Mitanni - Hurri State, from the stage of history with his well-advised foreign policy. The negative aspect of Syria policy is that the destruction of Mitanni State and making it a vassal state paved the way for the Assyrian state. For example, the Assyrian king Ashur-Uballit started to see himself as the Great King. In his correspondence with the Pharaoh of Egypt, he used the phrase "my brother". This statement could only be used in the correspondences made by the equivalent kings. In his way, the Assyrian king placed himself in the same status as the Egyptian king.

We have not obtained all of the information regarding some of the activities performed by Šuppiluliuma. For example, the agreement made with the Hurrian king Artatama regarding the Hurrian Empire and telling that he knew him has not been obtained yet. However, we know that Šuppiluliuma enabled the dismemberment of the Mitanni State with the Hittite-Hurri agreement. In other words, we see that he successfully implemented the policy of divide and destroy. Turning into the Great Kingdom, i.e. the Hittite Empire, from the Hittite State was undoubtedly enabled by Šuppiluliuma.

In order to ensure the economic wealth of the country, he developed Syria and Egypt policy and crowned it with the spoils he gained. The Hittite king tried to improve the trade of the country, increased the trade by road and gave importance to maritime trade. For example, he considered Syria's precious commodities such as timber, copper, tin (through Syria), silver precious stones, wine and oil as valuable for the Hittites and attempted to bring them to his country. Furthermore, he annexed Ugarit and Amurru to the Hittite territories for maritime trade.

Šuppiluliuma became a heroic king and was a Hittite king for whom heroic texts were written. In addition to being a hero, he was a statesman who developed excellent policies. His name was written with golden letters in the list of the greatest kings that Anatolia had seen and would see.

Keywords: Hittite, Šuppiluliuma I, Egypt, Syria, Foreign Policy

GİRİŞ

Hitit kralı II. Tuthaliya'nın ölümü üzerine, tahta Genç Tuthalya geçmiştir. Ancak Hitit Devleti'nin içinde bulunduğu kötü gidişatı gören komutanlar ve idareciler, diğer varis I. Šuppiluliuma'nın etrafında birleşmişler ve onu tahta çıkarmışlardır. Bunun başlıca sebebi Šuppiluliuma'nın o dönemde gösterdiği kahramanlıklar olmalıdır. Šuppiluliuma, babası hasta düştüğünde, onun yetişemediği seferlere gitmiştir. Yapmış olduğu ataklar Šuppiluliuma'yı ön plana çıkarmıştır. Šuppiluliuma, Hitit yasalarını hiçe sayarak ve çiğneyerek Hitit tahtına oturmuştur. Kardeşi Genç Tuthaliya'yı bir saray komplosu ile tahttan indirmiş ve öldürmüştür.

Ayrıca kardeşlerinden bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da Alaşya'ya (Kıbrıs) sürmüştür. III. Hattuşili, Şuppiluliuma'nın babası ve Genç Tuthaliya döneminde, Hitit Devletinin düşmanları tarafından kuşatıldığını ifade ederek, Şuppiluliuma'nın tahta çıkışını haklı göstermeye çalışmaktadır¹.

“Hatti memleketleri düşmanları tarafından tümüyle yıkıldı....” (2 KBo VI 28)

Şuppiluliuma'dan sonra Hitit tahtına, Arnuwanda geçmiştir. Ancak kralın genç yaşta vebadan ölmesi üzerine, Şuppiluliuma'nın diğer oğlu II. Murşili tahta çıkmıştır. Güçlü bir hükümdar ve iyi bir tarih yazıcısı olan II. Murşili, Şuppiluliuma'nın, Hitit yasalarına aykırı olarak tahta çıkışını, veba duasında tenkit etmiştir²:

“Genç Tuthaliya Hatti memleketinde bey olduğu için prensler, beyler binbaşılar, büyük ve küçük subaylar Hattuşaş'ın askerleri ve harp arabası cenkçileri, hepsi ona yemin etmişlerdi. Babam da ona yemin etmişti. Fakat babam Tuthaliya'ya karşı harekete geçtiği zaman prensler, beyler, binlerin başları, Hattuşaş'ın büyük subayları, hepsi babamın tarafına geçtiler ve Tuthaliya'yı yemin tanrıları koruyorlardı. Fakat onlar Tuthaliya'yı öldürdüler. Sonra ona yardım eden biraderlerini de öldürdüler. Ve onları yakaladılar ve Alaşya memleketine gönderdiler ve (onlar orada kaldılar)”.

II. Murşili, Hititlerin başına gelen en büyük felaketlerden biri olan veba belasını araştırmış ve şu sonuca varmıştır: Şuppiluliuma, seferleriyle ve düşmanlarıyla uğraşırken, Hitit dini ayinlerini ihmal etmiştir. Tanrılara kurbanlar sunulmamıştır. Mısır'la yapılan antlaşmanın hükümleri yok sayılmıştır. Fırat ırmağına her yıl sunulması gereken kurbanlar, zaman zaman aksatılmıştır. Genç Tuthaliya usulsüzce tahtan indirilmiş ve diğer kardeşlerinden bir kısmı ile beraber öldürülmüştür. Şuppiluliuma, Kuzey Suriye'ye yaptığı seferler esnasında, esirlerin bir kısmını beraberinde getirmiştir. Veba salgını, bu esirler yoluyla Hitit ülkesine yayılmıştır. Görüldüğü gibi II. Murşili, babasının tahta çıkış şeklinin, yukarıda ifade edilen gerekçelerle doğru olmadığını belirtmektedir³. II. Murşili'nin göstermiş olduğu sebepler arasında dini gerekçeler olduğu gibi bildiğimiz en önemli neden, Suriye'den getirilen esirlerdir⁴.

Şuppiluliuma'nın kahramanlık ruhundan dolayı tahta oturduğu bilinmektedir. Şuppiluliuma, Anadolu'ya sıkışmış olan Hitit Devleti'ni Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya açarak, bir imparatorluk haline getirmiştir. Hitit kanunlarını çiğnemesine rağmen, Hitit Devleti'nin en güçlü ve en başarılı kralları arasında yerini almıştır.

¹ Albrecht Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven 1940, s. 21 vd.; Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul 1989, s. 74; Alpaslan Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler Arası İlişkiler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1994, s. 59; Alpaslan Ceylan, *M.Ö. II. Binde Anadolu'daki Devletler Arası İlişkiler (Antlaşmalar)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1991, s. 57 vd.; Ahmet Ünal, *Eski Anadolu Siyasi Tarihi I*, Ankara 2018, s. 566.

² II Murşili'nin veba duaları KUB XIX 1+KUBXIV 14 iki nüsha halinde ele geçirilmiş, daha sonra KUB XXXI 121'de yeni bir parça daha bulunmuştur. KUB XIX 1 ve KUB XIV'deki metinler A. Goetze tarafından KLF 1, 164-177'de “I. Veba Duaları”, adı altında neşredilmiştir. “II. Veba Duaları” da yine A. Goetze tarafından KLF 1, yayınlanmıştır. A. Goetze, A nüshası, KUB XIV 8'de B nüshası KUB XIV 11'de, C nüshası KUB XII 10'da çıkmış olan metinlerin KLF 1 206 – 219'da Almanca tercümeleriyle birlikte yayınlanmıştır. KUB XXXI 121'de H.G. Güterbock tarafından RHA 66'da Fransızca tercümesi ile birlikte yayınlanmıştır. Türkçe Tercümesi ise E. Memiş tarafından ETT 156 -162'de yayınlanmıştır.

³ James G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağı'nda Anadolu*, Ankara 2001, s. 50 vd.; Ali Dinçol “Hititler”, *ArkeoAtlas*, S. 3, 2004. s. 30 vd.; Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya*, İstanbul 2012, s. 122 vd.; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 601 vd.

⁴ Eugene Cavaignac, *Le Probleme Hittite*, Paris 1936, s. 38; Hayri Ertem, *Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara 1980, s. 59 vd.

Šuppiluliuma'nın Dış Politikası

Šuppiluliuma, kendinden önce Hitit tahtına çıkmış olan krallar gibi önce Anadolu'daki egemenliğini pekiştirmek istemiştir. Hitit krallarını en çok zorlayan düşmanlarından birisi kuzeyde yer alan Kaşkalar'dır. Šuppiluliuma, kuzey sınırlarını korumak için krallığının ilk yıllarında komutanlarından Hutupiyanza'yı görevlendirmiştir. Kuzey Suriye'ye sefer yapmayı hedef olarak belirleyen Šuppiluliuma, Hayaşa ve Kaşka sınırlarını güven altına almak istemiştir⁵. Yukarı Ülke'ye vali olarak, prens baş MEŞEDİ ve kardeşi Zida'yı görevlendirmiştir. Zida, Šuppiluliuma'nın öldürmediği az sayıdaki kardeşlerinden biridir. Šuppiluliuma, bu kardeşine çok güvenmektedir. Kendisinin yapacağı Suriye seferi sırasında, Anadolu'ya bırakacağı ve sağ kolu rolünü vereceği yine kardeşi Zida olacaktır⁶.

Šuppiluliuma'nın dış politikasında mihenk taşı hiç kuşkusuz Kuzey Suriye ve Mısır politikasıdır⁷. Šuppiluliuma, Mısır ile çatışma ortamı oluşturmak istememektedir. Özellikle IV. Amenofis'in tahta çıkma merasimine gönderdiği mektupta (EA 4), babası III. Amenofis ile dostça ilişkiler içerisinde olduğunu, kendisiyle de dostane ilişkilerinin devam etmesi isteğini ifade etmiştir. II. Murşili'nin veba dua metninde, Šuppiluliuma'nın Mısır kralı III. Amenofis ile bir antlaşma⁸ yaptığı ifade edilse de, Boğazköy arşivlerinde bu belge bulunamamıştır⁹. Hitit – Mısır ilişkilerinin bozulma nedeni, Kuzey Suriye olmuştur. Šuppiluliuma'nın Kuzey Suriye seferleri Mısır tarafından hoş karşılanmamıştır. Aslında Suriye'yi önemli kılan, Mısır'ın bu bölge ile olan ticareti ve kullanmış olduğu yol ağıdır (Harita, H. Peker ve V. Julien, 2010, s. 93). Bölge ile olan ticaret, Mısır için oldukça önemli olmuştur. Örneğin büyük piramidi inşa eden Kufu'nun cenaze teknesi, Lübnan'dan getirilen sedir ağacından yapılmıştır. Mısır, bölgeden kereste, bakır, kalay (belki), gümüş, değerli taşlar, şarap ve yağ temin etmekte, buna karşılık altın, tüketim fazlası yiyecekler, keten ve geç dönemde papirüs vermektedir¹⁰.

Mısırlılar, bölgeden sadece vergi ve haraç topluyorlar, başka işlere karışmıyorlardı. Özellikle de Kizzuwatna, Halep ve Kargamış gibi önemli merkezlerde politik oyunlar oynamaktan geri durmuyorlardı¹¹. Hitit kaynaklarından ve Amarna metinlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, Šuppiluliuma'nın Kuzey Suriye'ye üç sefer düzenlediği anlaşılmaktadır. Šuppiluliuma'nın I. Suriye Seferi ile ilgili bilgilerimiz Mattivaza Antlaşması'na dayanır¹². Antlaşmanın önsözünde 1 – 17 satırları arasında, Šuppiluliuma'nın Mitanni kralı Tuşratta ile yapmış olduğu mücadele anlatılmaktadır. Šuppiluliuma, Hitit sınırlarını Niblane / Niblani dağlarına kadar genişlettiğini ifade etmektedir¹³. Mitanni kralı Tuşratta, Hitit tehdidine karşı,

⁵ Alpaslan Ceylan ve İbrahim Üngör, *Eskiçağ'da Erzincan Kaleleri*, Erzurum, 2018, s. 53 vd.

⁶ A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 60; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 573; Alpaslan Ceylan ve Hatice Uyanık, "Kaşkalar ve Tokat'ın Eskiçağ Tarihinde Kaşkaların Rolü", *Tokat Sempozyumu Bildirileri*, C I, 2013, 71 vd.

⁷ İbrahim Üngör, *İslahiye ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi*, Ankara, 2014, s. 130 vd.

⁸ Šuppiluliuma ile III. Amanofis arasında yapılan antlaşmanın adı Kuruştama Antlaşmasıdır. Detaylı bilgi için bak. A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 83.

⁹ A. Goetze, *Die Pestgebete des Mursili*, *Kleinasiatische Forschungen I*, 1930, s. 164 vd.; A. Goetze, *Die Pestgebete...*, s. 177 vd.; Hans Gustav Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma at Told by his son Mursilis II", *JCS X*, 1956, s. 34; Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa 2013, s. 156.

¹⁰ John Baines ve Jaromir Malek, *Eski Mısır*, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi II*, İstanbul 1986, s. 16.

¹¹ A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 588; Elena Devecchi, "Suppiluliuma's Syrian campaigns in light of the documents from Ugarit", in *New Results and New Questions on the Reign of Suppiluliuma*, eds. S. De Martino and J. L. Miller. Florence 2013, s. 81 vd.; Firuzan Kinal, "Suppiluliuma'nın Suriye Seferleri", *Beleten XI-41*, 1947, s. 1 vd.

¹² Ernst F. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien, (Boghazköi Studien 8-9)*, Leipzig 1923, 1 vd.; Johannes Friedrich, "Eln Bruchstück des Vertrages Mattiwaza-Suppluliuma in hethitischer Sprache?" *AFO*, 1925, s. 119 vd.

¹³ Niblane / Niblani Dağları'nın Lübnan Olduğu ses benzerliğinden dolayı bilim insanları tarafından önerilmiştir. Detaylı bilgi için Bak.; Horst Klengel, "Hitit Tarihi". W. Jacob (ed.). *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk: Die Hethiter Und Ihr Reich, Das Volk Der 1000 Götter*, Deutschland 2002, s. 413-420; Son dönemde

Mısır'a iyice yanaşmıştır. Hanedanlar arası evlilikler yoluyla da bu ilişkileri pekiştirme yoluna gitmiştir. Mitanni kralı aynı dönemde, güneydoğu sınırında bağımsızlık kazanmaya çalışan Asur tehlikesi ile başa çıkmaya uğraşmaktadır. Mitanni Devletinin elinde bulundurduğu Büyük Zap Suyu ile Kuzey Suriye'nin Akdeniz kıyıları arasında kalan kıymetli topraklar güçlü devletlerin iştahını kabartmaktaydı¹⁴.

Šuppiluliuma, Suriye seferine Yukarı Fırat bölgesinden başlamıştır. Mitanni kralı Tušratta, Hitit kralının karşısına çıkmaktan kaçınmıştır. Ugarit kralı Nigmadu çeşitli siyasi olaylardan sonra aldığı Hitit desteği ile düşmanlarını yenilgiye uğratmıştır. Hitit desteğine teşekkür etmek için Alalah'a ulaşmış olan Šuppiluliuma'nın yanına gitmiş ve ona tabi olmuştur. Šuppiluliuma, Ugarit Kralı ile bir antlaşma yapmıştır. Antlaşma metni elimizde olmamasına rağmen, Šuppiluliuma'nın fermanlarından bu antlaşmanın maddelerini bilmekteyiz¹⁵. Ugarit'in çok zengin bir ticaret şehri olması nedeniyle, yakılıp yıkılmamış, vergiye bağlanmak suretiyle Hitit egemenliğine katılmıştır. Šuppiluliuma, Alalah ve Ugarit'i ele geçirdikten sonra Kadeş'e dayanmıştır. Amurru kralı Aziru, denge politikası uygulayarak hem Mısır'ı hem de Hititleri idare etmeye çalışıyordu. Mısır'a çağırılan Aziru, ülkesine geri dönmeye çalışmış ancak Mısır tarafından buna müsaade edilmemişti. Hitit manevraları ve kardeşlerinin yalvarması sonucunda Aziru ülkesine dönebilmiştir. Aziru, artan Hitit baskılarına dayanamayıp, Šuppiluliuma'nın tebaası olmak zorunda kaldı. Šuppiluliuma ile Amurru kralı Aziru arasında yapılan antlaşma metnine göre Šuppiluliuma, Aziru'yu elinden tutup tahtına oturtmuştur. Hitit kralına sadakat göstermesi ve yıllık vergilerini ödemesi şart koşulmuştur¹⁶.

Kadeş'e doğru hareket eden Šuppiluliuma, Şam'a kadar ilerledi. Tarihi kayıtlarda Abi, Apina ve Upi adı ile anılan yerleşme, bugünkü Şam'a eşitlenmektedir. Hitit kralı bütün politikasını Mısır ile karşı karşıya gelmemek üzerine kurgulamıştı. Šuppiluliuma, seferini Mitanni Kralı Tušratta üzerine yapıyormuş izlenimi vermekteydi. Ancak Šuppiluliuma'nın Kadeş'e ulaşması Mısır'la gelecekte savaşın kaçınılmaz hale dönüşeceğinin bir göstergesidir¹⁷. Šuppiluliuma, bu arada Nuhaşe kralı Tette ile bir antlaşma yapmıştır¹⁸. Hitit kralı Mitanni Devleti'nin batı topraklarını ele geçirdikten sonra Kizzuwatna'ya oğlu Telipinu'yu rahip kral olarak atamıştır. Mitanni kralı Tušratta, ülkesinin doğusunda elinde kalan topraklarda egemenliğini sürdürmekteydi. Kargamış çevresini kaybetmesine rağmen merkezde Mitannili bir vali hüküm sürmekteydi. Šuppiluliuma, gerek Kaşka¹⁹ isyanları ve gerekse dini törenlerde bulunmak üzere Hatti'ye geri dönmüştür.

özellikle Ünal bu görüşe karşı çıkarak, söz konusu dağların Fırat havzasında olduğunu önermektedir. Detaylı bilgi için bak.; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 589.

¹⁴ Georges Contenau, *La Civilisation des Hittites et des Mitanniens*, Paris, 1934, s 1 vdd.; A. Goetze, "Hurrians and Subarians", *JNES-5*, 1946, 165 vd.; Igor M. Diakonoff, *Hurrisch und Urartaisch*, München, 1971, s. 1 vdd.; Adil Alpman, "Hurriler", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi* 14/25, Ankara 1981, s. 284 vd.; Adil Alpman, "Anadolu'da Hurriler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* (16-22 Eylül 1996), Çorum 1998, s. 27 vd.; Wilhelm Gernot, *The Hurrians*, Warminster 1989, s. 1 vdd; Mahmut Pehlivan, "Karaz ve Hurriler", *100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi-I*, Van 1990, 168 vd.; Alpaslan Ceylan, *Doğu Anadolu Araştırmaları, Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (2008 - 2014)*, Erzurum 2015, s. 477 vd.

¹⁵ Ugarit ile yapılan antlaşmaya göre kral Nigmadu, yıllık 500 şekel altın, altın kaplar, elbise ve kumaşları yıllık vergi olarak vermeyi kabul etmiştir. Detaylı bilgi için bak.; F.A.CL. Schaeffer, *Ugaritica V*, Paris 1968, s. 1 vdd.

¹⁶ Šuppiluliuma'nın Aziru ile yaptığı antlaşmanın dört nüshası bulunmaktadır. Bunların üçü Akadça diğer nüshası ise Hititçe'dir. Detaylı bilgi için bak. Keilschrifturkunden aus Boghazköi- Berlin, 3.7; KUB. 3. 19; Bo 9188: 28 v: 539 v; Weidner, *Politische Dokumente...*; s. 70 vd.

¹⁷ Wolfgang Helck, *Die Beziehungen Aegyptens zu Vorderasien im 3 und 2. Jahrtausend v. chr.*, Weisbaden 1962. 177 vd.; H. G. Güterbock, "The Dees of Suppiluliuma..."; s. 122; Emmanuel Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris 1971, s. 53; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 157.

¹⁸ Weidner, *Politische Dokumente...*; s. 58; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 60.

¹⁹ Albrecht Goetze, *Kulturgeschichte Kleinasien*, München 1957, s. 1 vdd.; Einar, v. Schuler, *Die Kaşkärer, Ein Beitrag Zur Ethnographiedes Alten Klein Asien*, Berlin 1965, s. 1vdd.; Schuler, v. Einar, *Die Kaşkärer*, Berlin 1965,

Šuppiluliuma'nın ikinci seferi ile birinci seferi arasında uzun bir sürenin geçmiş olacağı görüşü ileri sürülmüştür. Hatta bu süreyi 15 – 20 yıla kadar çıkararak bilim insanları vardır²⁰. Bu süreçte Šuppiluliuma, Anadolu'yu düzene sokmuştur. Hitit kralının Anadolu'da yapmış olduğu seferler ise daha sonra ele alınacaktır. Šuppiluliuma'nın ikinci seferi ile ilgili bilgiler Mattivaza Antlaşmasının 17 – 48 satırlarında geçmektedir. Ayrıca 2 Bo TU 44(=KUB XIX 13) II. sütunda ise KUB XXXIV 23 öy I-II'de geçen önemli bilgiler, sefer hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Kizzuwatna'ya vali olan Telipinu, babasının yokluğunda önemli işler yapmış, Hitit'in Suriye'deki varlığını korumuştur. Suriye'yi güvence altına aldıktan sonra Telipinu'da Anadolu'ya babasının yanına geçmiştir.

Kuzey Suriye'deki karışıklıkların devam etmesi ve Mitanni'deki gelişmeler üzerine, Šuppiluliuma tekrar bölgeye sefer düzenlemiştir. Mısır'dan yardım bekleyen Mitanni kralı Tušratta'nın beklentileri boşa çıkmıştır. Mısır kralı III. Amenofis, kurduğu yeni Amon dini ile meşgul olduğu için dış politikayla ilgilenmiyordu²¹. Mitanni kralı, Hititlerin, Mitanni başkenti Waššuganni'ye saldıracağını düşünmemekteydi. Šuppiluliuma'nın başkente saldırması üzerine, hazırlıksız yakalanan Tušratta, kaçmak zorunda kalmıştır. Kaçtığı bölgede, oğullarından biri tarafından öldürülmüştür. Tušratta'nın ölümü ve Waššuganni'nin düşmesi ile Mitanni Devleti tarih sahnesinden silinmiş oldu. Šuppiluliuma, büyümekte olan Asur tehlikesi karşısında Mitanni Devleti'ni bir tampon devlet olarak ayakta tutmuştur. Šuppiluliuma, Waššuganni'nin düşmesinden sonra, Babil'e kaçan Tušratta'nın oğlu Mattivaza/Šattiwaza'nın kendisine iltica etmesi üzerine onu affetmiştir. Bununla da yetinmeyerek, kızlarından birini onunla evlendirmiş, vasal kral olarak Mitanni Devleti'nin tahtına oturtmuştur²². Tušratta'nın öldürülmesinde Hititler'in parmağının olup olmadığı bilinmemektedir. Šuppiluliuma oğlu Piyaššiliye²³ Kargamış'ı vererek onu kral ilan etmiştir. Kargamış'ın sınırlarını genişleterek Fırat'ın batısında kalan Murmurik, Šipri, Mazuwati (Tel Ahmar) ve Šurun gibi yerleri dahil etmiştir. Diğer oğlu Telipinus'a ise Halep şehrini vererek onu da kral ilan etmiştir²⁴.

Šuppiluliuma, Suriye'deki etkisini devam ettirerek Ugarit (Ras Şamra) kralı II. Nikmodu ile de antlaşma yapmıştır²⁵. Hitit kralı Kargamış'ın kuşatılması sırasında III. Amnenofis'in

s. 1 vdd.; Mahmut Pehlivan, "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *100. Yıl. Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi-2*, Van 1991, 27 vd.; Alpaslan Ceylan, "Arnuwanda-Asmunikal Dua Metni Ve Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 23, Erzurum 1996, s. 1 vd.; Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 50 vd.

²⁰ Ali M. Dinçol, "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* I, İstanbul, 1982, s. 37; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 588; Kınal ve Memiş ise bu arasının ikinci Suriye seferi ile üçüncüsünün arasında olduğu kanaatindedirler, Detaylı bilgi için bak.; Firuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1991, s. 105; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 114.

²¹ J. Baines ve J. Malek, *Eski Mısır*, s. 41 vd.; F. Kınal, *Eski Anadolu...*, s. 104 vd.; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 112.

²² Firuzan Kınal, "Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye'nin Önemi", *Atatürk Konferansları IV*, 1970, s. 10 vd.; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 61 vd.; Firuzan Kınal, "Kargamış şehri tarihi hakkında" *DTCFD XVI*, 1958, s. 2 vd.; E., Weidner, *Politische Dokumente...*; s. 4 vd. Mattivaza antlaşmasının metninin Türkçe tercümesi için bak, A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 61 vd.

²³ Piyaššili'nin Hurrice ismi Šarri – Kuşuh'dur.

²⁴ F. Kınal, *Eski Anadolu...*, s. 106; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 116; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 598 vd.; H. Klengel, *Hitit Tarihi*, s. 416; Horst Klengel, *Syria, 3000 to 300 B.C. : a handbook of political history*, Berlin 1992, s. 100 vd.; Horst Klengel, "Nochmals zur Rolle der Herrscher von Halap und Karkamiš in der hethitischen Großreichszeit", *FsHASS*, s. 192 vd.; H. G. Güterbock, "The Dees of Suppiluliuma...", s. 120; E., Weidner, *Politische Dokumente...*; s. 47; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 119 vd.; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 71 vd.;

²⁵ J. Naugayrol, *Le Palais Royal d'Ugarit IV*, Paris 1956, s. 35 vd.; E. Laroche, *Catalogue des...*, s. 45 – 46; Ayrıca bu diplomatik belgelerin birinin üzerinde Šuppiluliuma'nın isminin yanında Tawanna unvanıyla bulunan kraliçenin ismi Malnigal olarak okunmaktadır. Bu isim aslında Babil'li olan kraliçeye takılmış Hurrice bir isimdir.

(Tutankamon) karısından önemli bir mektup almıştır. Mektupta Mısır kraliçesi Dahamunis (Dahamunzu), Hitit kralı Šuppiluliuma'ya şöyle yazmaktadır²⁶.

“Kocam öldü, bir oğlum da yok, senin ise birçok oğlun olduğu söyleniyor. Sen oğullarından birini bana gönder o benim kocam olsun. Tebaamdan birini alıp onunla evlenemem ki....” Bu durum karşısında Šuppiluliuma, yaşlılar meclisini topladı, onlarda bir durum değerlendirmesi yaptı. Hitit krallığının başına daha önce böyle bir şey gelmemişti. Babasının ve dedelerinin de başına böyle bir şey gelmemişti. Bunun üzerine Šuppiluliuma kararını verdi, verdiği kararı oğlu II. Muršili'den öğreniyoruz²⁷ : (KBo 5 iii) “ Böylece babam güvenilir dostu Hattušaziti'yi Mısır'a gönderdi ve ona şu emri verdi. Haydi git ve bana doğru haberi sen getir! Beni aldatıyor olabilirler. Belki de onun kocasının bir erkek evladı vardır? Sen bana güvenilir haber getir”(KBo 56 iii)

Šuppiluliuma Suriye seferini bitirip Anadolu'ya dönmüştür. Mısır'a giden Hattušaziti yanında Mısır elçisi Hani ile birlikte ilkbaharda dönmüştür. Mısır kraliçesi Šuppiluliuma'ya şöyle yazmıştır²⁸:

“İlkbahar olunca, Hattušaziti Mısır'dan geri döndü. Mısır'ın habercisi Hani'de birlikte geldi. Babam Hattušaziti'yi Mısır'a gönderdiği zaman belki efendilerinin bir oğlu vardır ve beni aldatıyorlar. Belki oğlumu krallık için istemiyorlar diyerek gerçeği öğrenmesini emrettiğinden Mısır kraliçesi babama (getirilen) tablette şöyle yazdı. ‘Niçin böyle dedin, beni aldatıyorlar. Eğer bir oğlum olsaydı kendimin ve ülkenin küçülmesini diğer bir ülkeye yazar mıydım? Sen bana inanmadın ve bana böyle dedin. Kocam olan kişi öldü oğlumda yoktur. Bir kölemi alıp onu hiçbir zaman kocam yapmayacağım. Ben diğer hiçbir ülkeye yazmadım, yalnız sana yazdım. Senin oğullarının çok olduğunu söylüyorlar. Bana bir oğlunu ver. O bana koca, Mısır'a da kral olsun.’ Babam iyi yürekli olduğundan kadının sözüne meylettii ve bir oğul (gönderme) konusunu ele aldı”. (KBo 28.51 öy 10)

Šuppiluliuma, geçmişteki Hitit – Mısır ilişkilerinin tümünü araştırdı ve kraliçenin doğru söylediğine kanaat getirdi. Oğullarından Zannanza adlı prensi Mısır'a kraliçenin eşi ve Mısır'ın Firavun'u olmak üzere gönderdi. Ancak Hitit prensi Zannanza, Mısır'a ulaşamamıştır. Mısır'da işler değişmiş, Mısır tahtında darbe olmuş, kraliçe öldürülmüştür. Yerine Eye/Ay adını taşıyan Usurpator, firavun olarak Mısır tahtına geçmiştir²⁹. Zannanza, yeni Mısır Firavun'u tarafından yolda pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Šuppiluliuma'nın korktuğu başına gelmiş, temkinli davranırken gecikmiştir. Bu gecikme oğlunun hayatına mal olmuştur³⁰. Mısır kraliçesinin evlenme teklifinin altında, Hitit ordusunun Amka bölgesine saldırmasının Mısırlılarda yarattığı korkunun neden olduğu ileri sürülmektedir³¹. Sonuçta Šuppiluliuma, Mısır tahtı için umut ettiği

Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra II Muršili döneminde de unvanını korumuş ve Hitit sarayındaki entrikalarda rol oynamakla suçlanmıştır.

²⁶ Heinrich Otten, “Hethiter, Hurriter und Mitanni”, *Fischer Weltgeschichte III*. Frankfurt 1966, s. 104 vd.; F. Kinal, *Eski Anadolu...*, s. 63 vd.

²⁷ Ali M. Dinçol, “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları...*; 38 vd.; Hasan Peker ve des Vos Julien, “Hitit-Mısır: Büyük Düşmanlıktan İyi Kardeşliğe”. *ArkeoAtlas 7*. 2010, s. 83 vd.

²⁸H. G. Güterbock, “The Dees of Suppiluliuma...”; s. 96; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 76; Sedat Alp, “Eski Önasya'da Siyasal İlişkilerden Bölümler”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 430 vd.; Oliver Robert Gurney, *The Hittites*, London 1959, s. 31; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 84 vd.

²⁹ H. Otten, “Hethiter, Hurriter...”, s. 256; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 599.

³⁰ Güterbock, “The Dees of Suppiluliuma...”; s. 9 vd.; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 76; Mario Liverani, “Zannanza”, *SMEA 14*: 1971, s. 161 vd.

³¹ Sedat Alp, “Eski Önasya'da Siyasal...”, s. 431.

Hitit prensi düşüncesi gerçekleşmemiştir. Oğlunun acısını derinden hisseden Hitit kralı tanrılara yakarıшта bulunmuştur³².

“*Ey tanrılarım ben hangi kötülüğü yaptım da Mısırlı bunu bana yaptı, gelip ülkemin sınırlarını dahi vurdu!*” (KUB 23.8 + Bo 7744)

Šuppiluliuma, Mısır firavununa yazdığı mektupta “*oğlumu niye öldürdünüz?*” diye hesap sormuştur. Firavunda “*evet oğlunuz öldürülmüş ama ben böyle bir şey bilmiyordum*” diyerek politik bir cevap vermiştir. Firavun ayrıca Šuppiluliuma’ya bir de soru sormuştur. “*Eğer senin dul kalan annen Mısır’dan bir prens istese ve bizde onu kral adayı olarak Hatti’ye gönderseydik sen ne yapardın?*” Firavun sorusuyla, Hitit kralının diplomasiye aykırı davrandığını ifade etmiştir. Šuppiluliuma’ya yazılanlar onu tatmin etmemiş ve Mısır’a savaş ilan etmiştir³³. Önce oğlu Arnuwanda’yı Mısır topraklarına intikam için göndermiş, daha sonrada kendisi Mısır’ın Suriye topraklarına saldırmıştır. Šuppiluliuma’nın III. Suriye seferi başlamıştır. Šuppiluliuma’nın zaferle sonuçlanan bu seferi direk Mısır’a değil, Suriye ve Fenike’deki vasal devletlere karşı yapılmıştır³⁴. Hitit kralı yaptığı Suriye seferiyle Mısır ile yapılan Kuruştama antlaşmasını bozmuştur³⁵. Hitit ile Mısır arasında yapılacak olan Kadeş antlaşmasına kadar iki ülke arasındaki düşmanlık hiç bitmeyecektir³⁶. Šuppiluliuma’nın, III. Suriye seferinden dönerken elde ettiği ganimetler arasında, Filistin ve Lübnan’dan çok sayıda esir bulunmaktaydı. Esirlerin taşıdığı veba hastalığı, Hatti ülkesini 20 yıl boyunca kasıp kavuracaktır. Öyleki Šuppiluliuma’dan sonra Hitit tahtına oturacak önemli tarih yazıcısı II. Murşili, yazdığı veba metninde tanrılara sitemini dile getirecek, hatta tanruları tehdit edecektir³⁷.

“*Artık geriye kalan çok az insanda ölürse size kim ekmek ve içki kurbanı sunacak? Geriye kalan insanlar ölmesinler! Onları bağışlayın.*” (KUB XIX 1 + KUB XIV 14, KUB XXXI 121)

II. Murşili’nin tehdit ve yakarışları durumun vahametini göstermesi bakımından önemlidir. Šuppiluliuma ve Suriye seferine gönderdiği oğlu Arnuwanda veba salgını sonucunda hayatlarını kaybedeceklerdir. Šuppiluliuma’nın ölümünün, veba hastası olarak çıktığı Kaşka/Gaşka seferi sırasında olduğu bilinmektedir.

*Kahraman kral olan Šuppiluliuma kahramanlara yakışır bir şekilde hayata noktayı koymuştur*³⁸ (KUB XIX 9). (Foto I, Çizim II).

³² A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 600.

³³ A. Goetze, *Die Pestgebete...*, s. 211; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 76; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 85.

³⁴ E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 79.

³⁵ F. Kınal, *Eski Anadolu...*, s. 106; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 116.

³⁶ Šuppiluliuma Hitit – Mısır ilişkilerini yumuşatmaya çalışmış ancak bu onun Mısır’a olan kinini azaltmamıştır. Mısır kralı IV. Amenofis’in tahta çıkışı sebebi ile hediyeler gönderdiği bilinmektedir. Hediyeler arasında iki buçuk kilo ağırlığında gümüş süslemeli kap ve daha birçok gümüş eser yer almaktadır. Detaylı bilgi için bak. H. Otten, “Hethiter, Hurriler...”, s.190; A. Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 85.

³⁷ E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 116.

³⁸ Šuppiluliuma’nın hayatı ile ilgili bilgi elde ettiğimiz önemli bir belgede oğlu II. Murşili tarafından kaleme alınan Šuppiluliuma’nın kahramanlık metnidir. Metin en az üç seriden oluşmaktadır. Seriler küçük, orta ve büyük boy olmak üzere en az üç adettir. İlk değerlendirmelerde toplam 51 adet fragmandan oluşan metinlerden sadece ilk 43 adedi kaba taslak sıraya sokulabilmiştir. Geri kalan 44 – 51 numaralar askıda kalmıştır. Detaylı bilgi için bak.; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 569 ve dipnot 1917 – 1918; Ayrıca metinden bölümler ve tercümesi için bak.; H. G. Güterbock, “The Deeds of Suppiluliuma...”, s. 41 vd.; . Ceylan, *M.Ö. II. Binde Devletler...*, s. 85; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye...*, s. 307 vd.; A. Ünal, *Eski Anadolu...*, s. 574.

SONUÇ

Šuppiluliuma, babası II. Tuthaliya'nın ölümü üzerine çalkantılı bir süreçten sonra kardeşi Genç Tuthaliya'yı tahtan indirerek Hitit tahtına çıkmıştır. Šuppiluliuma, babasının sağlığında da kahramanlıkları ile bilinen bir prensdir. Hitit Devletinin sıkıntılı bir sürecinde Šuppiluliuma tahta oturmuştur. Hitit tahtında ilk işi Anadolu'da ki düşmanlarıyla ilgili tedbir almak olmuştur. Šuppiluliuma'nın dış politikasını iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi Anadolu politikası, ikincisi ise Suriye ve Mısır politikasıdır. Anadolu politikasını birkaç alt başlıkta incelemek mümkündür. Šuppiluliuma'nın Suriye ve Mısır politikası aslında tek bir başlıktır. Çünkü Mısır'a direk bir sefer yoktur. İki ülkenin Suriye üzerindeki egemenlik mücadelesidir.

Šuppiluliuma'nın dış politikasını ele aldığımız makalenin ilki olan bu çalışmamızda Suriye ve Mısır politikası incelenmiştir. Hitit kralının iyi bir savaşçı olduğu kadar mükemmel bir diplomat olduğunu yapmış olduğu icraatlardan anlamaktayız. Ülkesinin huzurunu sağladığı gibi devletini de bir imparatorluğa çevirmiştir. Fırat'ı geçen Hitit kralı, Halpa (Halep), Mukiş (Merkezi Alalah), Ugarit, Nuhašše (Fırat ile Halep arasında ki saha), Kinza (Kadeš), Katna (Tel el Mişrife), Kargamış, Amurru, Waşşuganni (Urfa Ceylanpınar), Amka/Amga, Lübnan Dağları ve Abina'ya (Şam civarı) kadar olan yerleri Suriye seferleri sırasında Hitit topraklarına katmıştır.

Hitit geleneklerine göre hareket eden kral, ele geçirdiği önemli bölgeleri oğullarına vererek küçük krallıklar oluşturmuştur. Örneğin Halep şehri ve çevresini oğlu Telipinu'ya, Kargamış ve çevresini Piyaşşili'ye vermiştir. Šuppiluliuma, diplomatik evlilikleri de önemsemiştir. Anadolu'da olanları bir kenara bırakırsak örneğin Mitanni kralı Tušratta'yı vasal kral olarak kendine bağlamış ve kızlarından birini ona eş olarak vermiştir. Tušratta'ya verdiği prensesin asli görevlerinden biri Mitanni ülkesinde olan biten önemli olayları Šuppiluliuma'ya bildirmektir. Hitit kralı kızlarını vererek oluşturduğu akraba evlilikleri gibi kendisi de başka ülkelerden kız alarak etki alanını genişletmiştir. Hitit kaynaklarından bildiğimiz Babilli bir prensesi eş olarak almıştır. Dış politikada da etkili olan bu kraliçe Ras Şamra kralı II. Nigmadu ile yapılan yazışmalardan birinin üzerindeki mühürde, kralın adının yanında Tawananna unvanı ile yer alan kraliçenin adı Malnigal olarak okunmuştur.

Suriye'de bu dönem Amarna Çağı olarak adlandırılmıştır. Bu çağa adını veren Amarna, Orta Mısır topraklarında yer almaktaydı ve ülkenin yeni başkentiydi. Dönemin en önemli arşivleri Amarna'da bulunuyordu. Akadça yazılmış bir arşiv 19. yüzyılda ortaya çıkarılmıştır. Bölge tarihini aydınlatan bu arşivde Yakınoğu, Anadolu ve Kıbrıs'la ilgili bütün uluslararası yazışmalar barınmaktaydı. Amarna arşivlerinin Hitit tarihi açısından önemi çok büyüktür. Örneğin Šuppiluliuma'nın, Mısır'ın yayılmacı politikasına karşı, uyguladığı strateji ile Suriye'yi Mısır'a kaptırmadığını, bu arşiv belgelerinden görmekteyiz.

Šuppiluliuma, akıllı dış politikası ile Mitanni – Hurri Devleti başta olmak üzere bölgedeki diğer pek çok irili ufaklı vasal devletleri tarih sahnesinden silmiştir. Suriye politikasının olumsuz yönü ise Mitanni Devleti yıkılıp, vasal devlet statüsüne sokulmuş ve Asur devletinin önü açılmıştır. Örneğin Asur kralı Asur-Uballit, artık kendisini büyük kral olarak görmeye başlamıştır. Mısır firavunu ile yaptığı yazışmada “*biraderim*” ifadesini kullanmıştır. Söz konusu ifade ancak denk krallar tarafından yapılan yazışmalarda kullanılabilirdi. Böylece Asur kralı kendisini Mısır kralı ile aynı statüye koymuş oluyordu.

Šuppiluliuma'nın yaptığı icraatların bazıları ile ilgili bilgilerin tümü elimize geçmemiştir. Örneğin; Hurri kralı Artatama ile yaptığı ve onu tanıdığını anlatan antlaşma şimdilik elimize geçmemiştir. Ancak Hitit – Hurri antlaşması ile Šuppiluliuma'nın Mitanni Devleti'nin parçalanmasını sağladığını bilmekteyiz. Yani parçala, yok et siyasetini başarı ile uyguladığını görmekteyiz. Hitit Devleti'nin büyük krallığa yani Hitit İmparatorluğuna geçişini sağlayan hiç şüphesiz Šuppiluliuma olmuştur.

Ülkenin ekonomik zenginliğini sağlamak için Suriye ve Mısır politikasını geliştirmiş ve elde ettiği ganimetlerle bunu taçlandırmıştır. Hitit kralı ülkenin ticaretini geliştirmek için çaba göstermiş, karayolu ile yapılan ticareti artırmış, bunun yanı sıra deniz ticaretine de önem vermiştir. Örneğin Suriye'nin kereste, bakır, kalay (Suriye üzerinden), gümüş değerli taşlar, şarap ve yağ gibi değerli malları Hitit Devleti için kıymetli görmüş, bunları ülkesine kazandırma çabasına girmiştir. Ayrıca deniz ticareti için Ugarit ve Amurru'yu Hitit topraklarına katmıştır.

Šuppiluliuma, adına kahramanlık metinleri yazılmış bir Hitit kralıydı. Aynı zamanda kahramanlığı kadar mükemmel politikalar geliştiren bir devlet adamı olmuştur. Anadolu'nun gördüğü göreceği en büyük krallar listesine adını altın harflerle yazdırmıştır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul 1989.
- Alp Sedat, "Eski Önasya'da Siyasal İlişkilerden Bölümler", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974.
- Alpman, Adil, "Hurriler", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14/25, Ankara 1981, ss. 284-312.
- Alpman, Adil, "Anadolu'da Hurriler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* (16-22 Eylül 1996), Çorum 1998, ss. 27-37.
- Bainess, John ve Jaromir Malek, "Eski Mısır", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi II*, İstanbul 1986.
- Bo: Boğazköy Metinlerinin Müze Envanter Numarası.
- Cavaignac, Eugene, *Le Probleme Hittite*, Paris 1936.
- Ceylan, Alpaslan, *Doğu Anadolu Araştırmaları*, Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (2008 - 2014). Erzurum 2015.
- Ceylan, Alpaslan, *M.Ö. II. Binde Anadolu'daki Devletler Arası İlişkiler (Antlaşmalar)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1991.
- Ceylan, Alpaslan, *M.Ö. II. Binde Devletler Arası İlişkiler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1994.
- Ceylan, Alpaslan, "Arnuwanda-Asmunikal Dua Metni Ve Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 23, Erzurum 1996, ss. 1-12.
- Contenau, Georges, *La Civilisation des Hittites et des Mitanniens*, Paris, 1934
- Devecchi, Elena, "Suppiluliuma's Syrian campaigns in light of the documents from Ugarit", in *New Results and New Questions on the Reign of Suppiluliuma*", eds. S. De Martino and J. L. Miller. Florence 2013, ss. 81-97.
- Diakonoff, Igor M., *Hurrisch und Urartaisch*, München 1971.
- Dinçol, Ali M., *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*, İstanbul, 1982.
- Dinçol, Ali M., "Hititler", *ArkeoAtlas*, S. 3, 2004, ss. 22-69,
- EA: El Amarna Tablets.
- Ertem, Hayri, *Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, Ankara 1980.

ETT: Eskiçağ Türkiye Tarihi.

Friedrich, Johannes, "Eln Bruchstück . des Vertrages Matlwaza-Suppluliuma in hethitischer Sprache?" *AFO*, 1925.

Gernot, Wilhelm, *The Hurrians*, Warminster 1989.

Goetze, Albrecht, "Die Pestgebete des Mursili", *Kleinasiatische Forschungen* I, 1930, ss. 161 – 251.

Goetze, Albrecht, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven 1940.

Goetze, Albrecht, "Hurrians and Subarians", *JNES*-5, 1946, ss. 165-168.

Goetze, Albrecht, *Kulturgeschichte Kleinasien*, München 1957.

Gurney, Oliver Robert, *The Hittites*, London 1959.

Güterbock, Hans Gustav, "The Dees of Suppiluliuma at Told by his son Mursills il", *JCS* X, 1956.

Helck, Wolfgang, *Die Beziehungen Aegyptens zu Vorderasien im 3 und 2. Jahrtausend v. chr* -Weisbaden, 1962.

Kınal, Firuzan, "Kargamış şehri tarihi hakkında" *DTCFD* XVI, 1958, ss. 3 – 4.

Kınal, Firuzan, "Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye'nin Önemi", *Atatürk Konferansları* IV, 1970, ss. 1-13.

KBo: Keilschrifttexte aus Boghazköi. Leipzig/ Berlin 1916.

Kınal, Firuzan, *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara 1991.

Kınal, Firuzan, "Suppiluliuma'nın Suriye Seferleri", *Beleten* XI-41, 1947, ss. 1-13.

Klengel, Horst, " Nochmals zur Rolle der Herrscher von Halap und Karkamiş in der hethitischen Großreichszeit", *FsHASS*, ss. 191 – 196.

Klengel, Horst, *Syria, 3000 to 300 B.C. : a Handbook of Political History*, Berlin 1992.

Klengel, Horst, "Hitit Tarihi". W. Jacob (ed.). Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk: Die Hethiter Und Ihr Reich, *Das Volk Der 1000 Götter*, Deutschland 2002, ss. 413-420.

KLF: Kleinasiatische Forschungen (Yayınlayanlar F. Sommer ve H. Ehelolf) Weimar 1930.

KUB: Keilschrifturkunden aus Boghazköi. Berlin 1921.

Laroche, Emmanuel, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris, 1971.

Macqueen, James G., *Hititler ve Hitit Çağı'nda Anadolu*, Ankara 2001.

Mario, Liverani, "Zannanza", *SMEA* 14: 1971, ss. 161-162.

Memiş, Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa 2013.

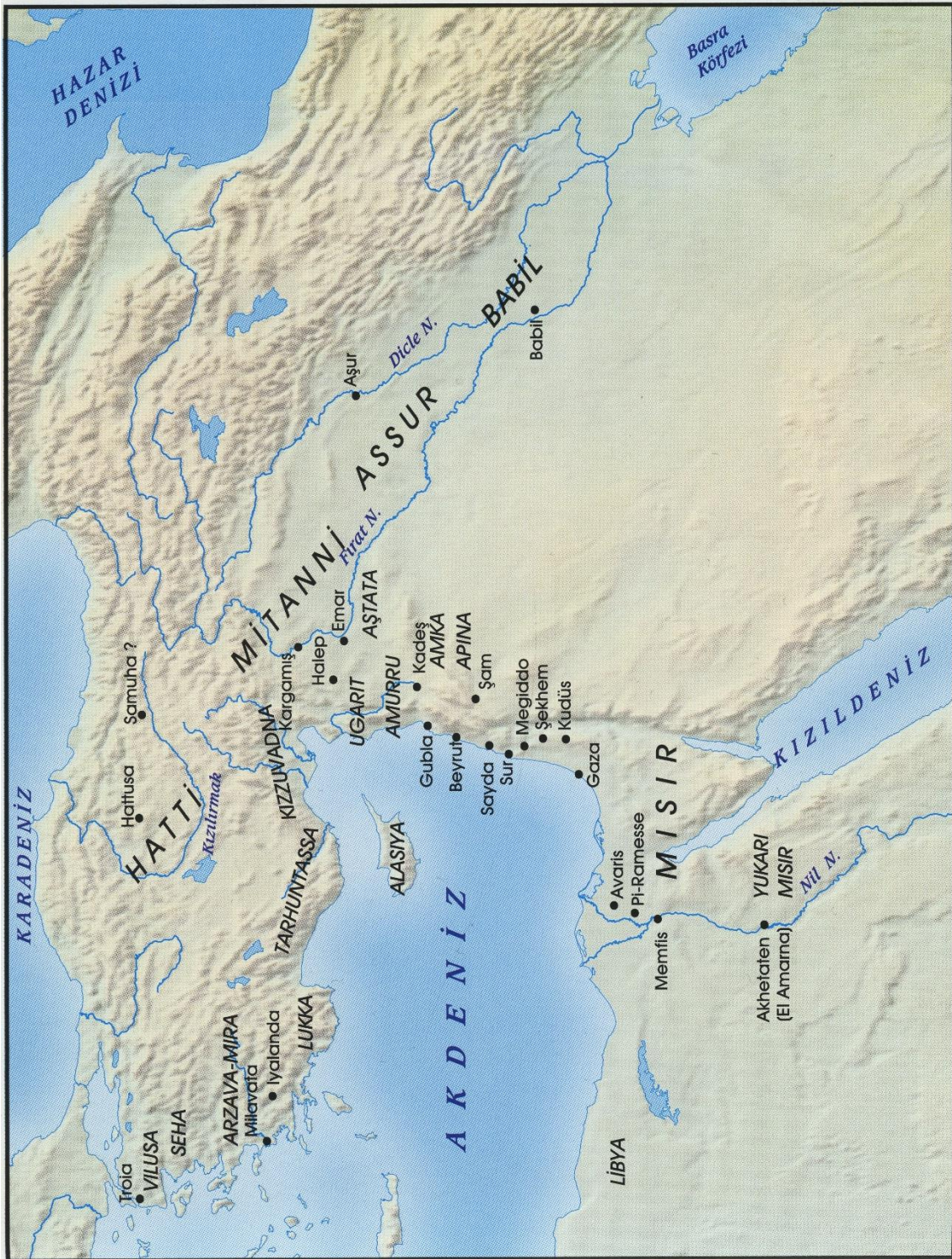
Memiş, Ekrem, *Eskiçağda Mezopotamya*, İstanbul 2012.

Naugayrol, J., *Le Palais Royal d'Ugarit IV*, Paris 1956.

Otten, Heinrich, "Hethiter, Hurriler und Mitanni". *Fischer Weltgeschichte* III. Frankfurt 1966, ss. 102-176.

Pehlivan, Mahmut, "Karaz ve Hurriler", *100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi-I*, VanZ 1990, ss. 168- 176.

- Pehlivan, Mahmut, “Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *100. Yıl Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi-2*, Van 1991, ss. 27-50.
- Peker, Hasan ve des Vos Julien, “Hitit-Mısır: Büyük Düşmanlıktan İyi Kardeşliğe”. *ArkeoAtlas* 7. 2010, ss. 82-103.
- RHA: *Revue hittite et asianique* - Paris.
- Schaeffer, F.A.CL., *Ugaritica V*, Paris, 1968.
- Schuler, v. Einar, *Die Kaşkäer, Ein Beitrag Zur Ethnographiedes Alten Klein Asien*, Berlin 1965.
- Schuler, v. Einar, *Die Kaşkäer*, Berlin 1965.
- Ünal, Ahmet, *Eski Anadolu Siyasi Tarihi I*, Ankara 2018.
- Weidner, Ernst F., *Politische Dokumente aus Kleinasien*, (Boghazköi Studien 8-9), Leipzig 1923.

Harita: Hitit Dönemi, Anadolu ve Yakınoğu'nun Genel Durumu

Çizim I: A: Šuppiluliuma'ya Ait Mühür Baskısı, B: Šuppiluliuma ve Tawananna'ya Ait Mühür Baskısı Çizimleri

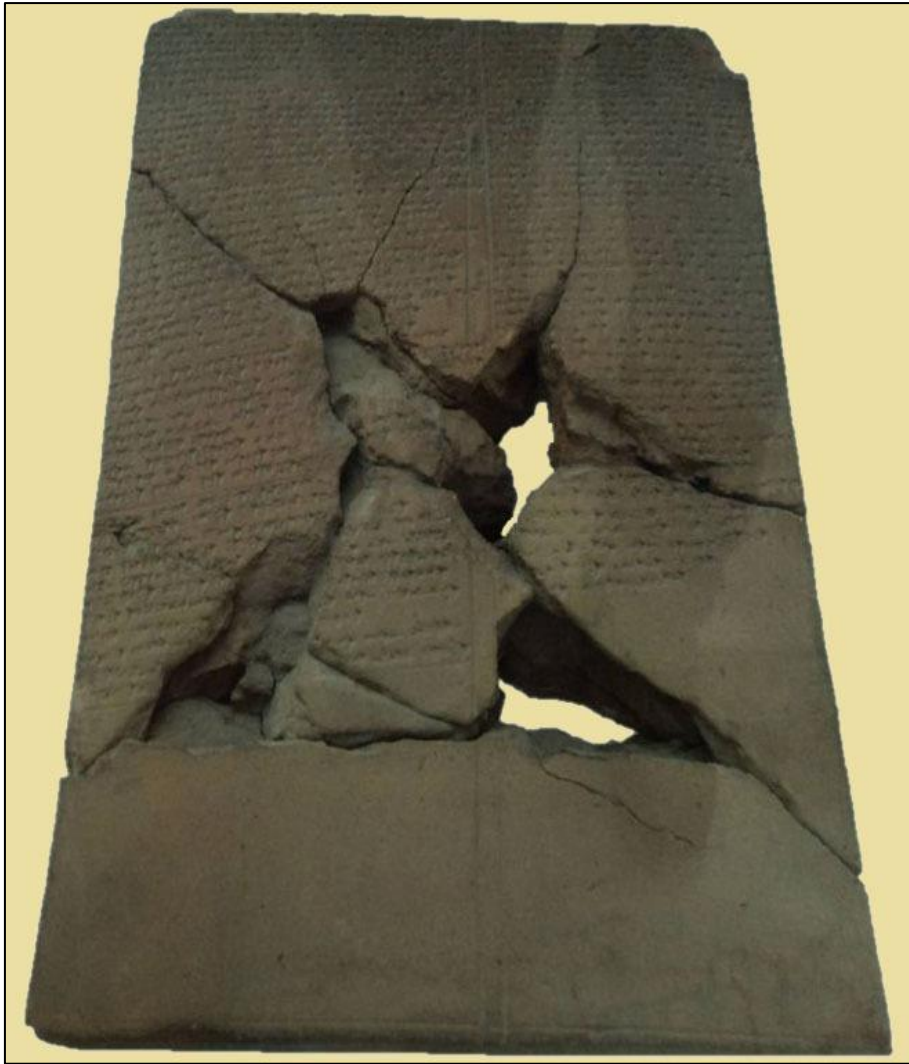
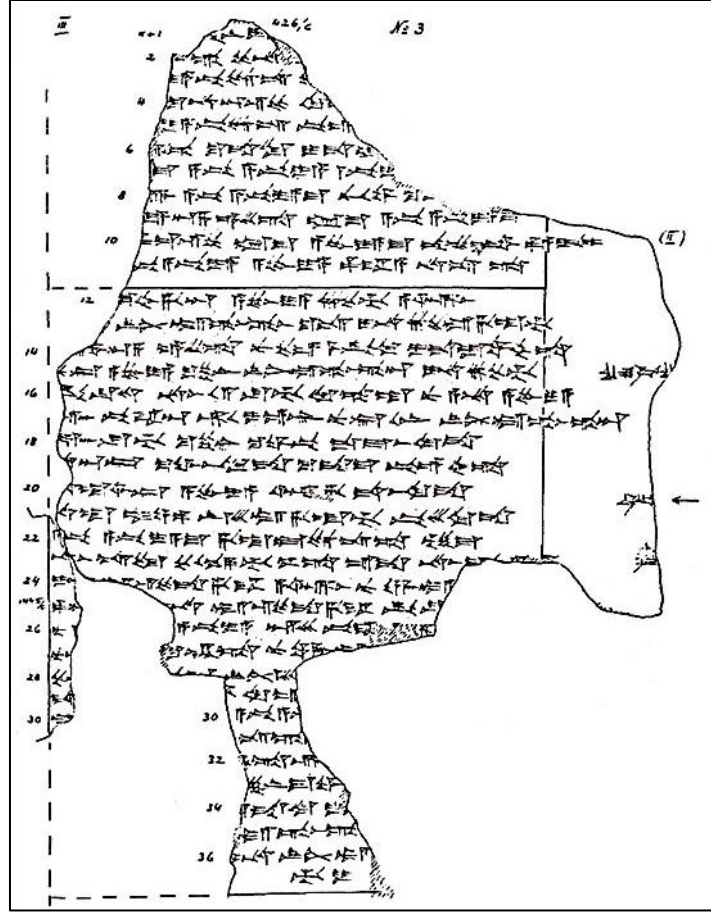

Foto I: Šuppiluliuma'nın Kahramanlık Kitabesi

Çizim II: Şuppiluliuma'nın Kahramanlık Kitabesi Çizimi

Foto II: Şuppiluliuma'nın İcraatlarından Bahseden Nişantaş Yazıtı